

TEHETSÉGGIKÖTŐNK

A Pécsi Hajnóczy József Kollégium
tehetségsegítő kiadványa

TEHETSÉGGIKÖTŐNK

A
Pécsi Hajnóczy József Kollégium
tehetségsegítő kiadványa

Pécsi Hajnóczy József Kollégium
7633 Pécs, Türr I. u. 2.

Szerkesztette
Szluka Bernadett

Korrektor
Szluka Bernadett

Kiadja
Pécsi Hajnóczy József Kollégium

Felelős kiadó
Dr. Barna Viktor

Nyomdai munkálatok
Dekorsprint, Pécs

Tördelés és borító
Káleczi Rudolf

A kiadvány az NTP-KNI-18 kódjelű pályázat finanszírozásával készült

2019

„A tehetség is a természet azon értékei közé tartozik, amely gondozást kíván. Nem kapálást, nyírást, permetezést, csak dús termőtalajt, odafigyelést és szabadságot a növekedéshez.”

Gyarmathy Éva

Ajánló.....	6
Tehetségsegítés a kollégiumban.....	7
Dr. Barna Viktor: Tehetségterületek a kollégiumban.....	7
Szluka Bernadett: A tehetséges diák segítésének lehetőségei a kollégiumban.....	10
Dr. Barna Viktor: Megújuló nevelőtanári szerepkészlet a tehetségsegítés érdekében.....	14
Tehetségterületek.....	18
Kelemen Sándor: Matematika - természettudományok - képességfejlesztés - tehetséggondozás.....	18
Szalainé Kovács Renáta: Tehetséggondozás idegen nyelven.....	23
Bolláné Visnyei Csilla: Miképp segíthetjük azokat, akiket semmi nem tántorít el a döntéstől, hogy a képzőművészet rögzös útjára lépjenek?....	25
Szluka Bernadett: A motiváció kérdése egy kollégiumi műhely munkájában.....	29
Gondolatkísérlet.....	31
Mátrai Géza: Érvélelméleti sci-fi (drámaian rövid, vígjátéki jellegű, dialogikus gondolatkísérlet).....	31

Tisztelt Olvasó!

Tehetségsegítő Kiadványunk azzal a céllal jött létre, hogy hozzájáruljunk a középiskolás korosztállyal foglalkozó pedagógusok tehetségsegítő, tehetséggondozó munkájához. A tehetség összetevőinek komplexitásából elsősorban a motivációt ragadjuk ki, és ezt a fogalmat kívánjuk körüljárni különböző megközelítésben.

Az első részben foglalkozunk azzal a kérdéssel, hogy milyen szempontok alapján tudjuk kiválasztani a tehetséges gyerekeket, milyen területeken tudjuk segíteni őket, és milyen jellegű támogatásra van szükségük. A második részben megvizsgálunk néhány konkrét tehetségterületet, és ötleteket nyújtunk az adott területen megjelenő tehetséggel való foglalkozáshoz.

Írásainkat egy érvelésről szóló izgalmas gondolat kísérettel zárjuk

Dr. Barna Viktor: Tehetségterületek a kollégiumban

„...annyiféle tehetség van, ahányféle emberi tevékenység. Ennek teljes rendszerezése szinte elképzelhetetlen.”

(Idézet: Fogalomtár a tehetségpontok számára)

Amikor a kollégiumi tehetségsegítésről beszélünk, akkor először érdemes elgondolkozni azon, hogy egyáltalán milyen területeken is tud ez az intézménytípus bekapcsolódni a tehetségekkel kapcsolatos nevelési-oktatási tevékenységekbe.

A kérdést háromféleképpen közelíthetjük meg.

1. A hazai tehetségpontok minősítésénél alkalmazott rendszerhez igazítva;
2. A Kollégiumi nevelés országos alapprogramja (KNOAP) által előírt nevelési területekhez és foglalkozási típusokhoz rendelve;
3. Egy adott kollégium Pedagógiai programjának, ill. az aktuálisan rendelkezésre álló feltételeinek (humán és dologi erőforrásainak) figyelembe vételével.

Az első megközelítésben a következő területeket látjuk:

- logikai – matematikai
- természeti
- nyelvészeti
- testi-kinesztetikus
- térbeli-vizuális
- zenei
- interperszonális
- intraperszonális

(dr. Balogh László – dr. Mező Ferenc, 2010: Fogalomtár a tehetségpontok számára 20. o. <http://www.geniuszportal.hu/sites/default/files/fogalomtar.pdf>)

A tehetségponti akkreditációnál a kollégiumoknak is ehhez a területi rendszerhez kell igazodniuk, ami azzal jár, hogy egy

adott tehetségműhely több területhez is kapcsolható, és ez kisebb zavart okozhat a kategorizálásnál.

A második megközelítés közelebb van a valós kollégiumi tevékenységrendszerhez, főleg azért, hogy a KNOAP egyik kiemelt elvárása a differenciált képességfejlesztő, tehetségkibontakoztató foglalkozások tartása. Azonban ez a struktúra is viszonylag merev, és ha az adott kollégiumban nincsenek meg a feltételek, akkor „intézményi frusztrációt” okozhat, hogy nem tudnak minden területen tehetségsegítő tevékenységet folytatni.

Véleményünk szerint a harmadik megközelítést célszerű alkalmazni, amikor egy kollégium definiálni akarja a saját tehetségsegítésben érintett nevelési területeit. Kiindulópontnak feltétlenül a Pedagógiai programot kell tekinteni, aminek tartalmaznia kell a tehetségsegítésre irányuló célokat, eljárásokat, és az ehhez kapcsolódó szervezeti-szerkezeti struktúrát. Ha igaz az, hogy a kollégium Pedagógiai programja valós és megvalósítható célokat tűz ki önmaga számára, akkor elvárható, hogy azokhoz a célokhöz kapcsolódó tehetségsegítő nevelő-oktató munkát is végezzenek a kollégiumpedagógusok.

Egy jó program magától értetődően figyelembe veszi mindazokat a feltételeket, amelyek szükségesek a tehetségsegítéshez, és csak azokon a területeken vállalja fel az ilyen jellegű feladatok elvégzését, ahol reális esély van a sikere.

Az ilyen hozzáállásnak erőssége a flexibilitás is, ami garantálhatja, hogy a feltételek változásával a tehetségsegítés területei is alkalmazkodnak a változások irányához és jellegéhez.

A területek meghatározásánál azonban még egy fontos szempontot kell figyelembe venni: az (aktuálisan megjelenő) tanulói igényeket. Itt most nem foglalkozunk azzal, hogy milyen tehetségazonosító eljárásokat folytat a kollégium, ami szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy ezek az „igények” megjelenjenek. Ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy semmiképp sem lehet a „véletlenszerűsége” hagyatkozni, a tehetségek felkutatásának és detektálásának tudatosnak és rendszerszintűnek kell lenni.

Ez a mozzanat kapcsolhatja össze az adekvát tehetségsegítő tevékenységet a téma/jelenség alapú foglalkozásszervezéssel (vö. „finn modell”), ami a Hajnóczy József Kollégium innovációs törekvéseiben is megjelenik. A modell két lényeges összetevője a tanulók által kiválasztott témák feldolgozása, ill. az érdemi tanári kooperáció.

A maguk által választott témák kapcsolódnak érdeklődési körükhöz, ami nagy valószínűséggel közvetlenül (vagy közvetve) utal arra is, hogy mely területeken látják saját tehetségkibontakoztatásuk lehetőségét.

A tanári együttműködés pedig azért fontos, mert így komplexebb megközelítésben lehet az egyes témákat feldolgozni, és nagyobb az esély a modern tehetségsegítő tanári szerepek alkalmazására.

Szluka Bernadett: A tehetséges diák segítségének lehetőségei a kollégiumban

Az átlagtól való különbözés a tehetséges diáknál nem hiány formájában jelentkezik, hanem éppen valamilyen „többletben” mutatkozik meg. A tehetséges diákoknak nem csak a tehetségterületüknek megfelelő képességeit kell fejleszteni, hanem oda kell figyelni arra is, hogy kiemelkedő adottságai ne szigeteljék el társaiktól, és a „másságból” adódó problémáknak feldolgozásában ne maradjanak egyedül.

A kollégium egyik nagy előnye, hogy sokkal több lehetőség adódik a tehetséggondozásra, mint az iskolában. Ennek oka, hogy a diákok napi elfoglaltsága nincs tanórai keretek közé szorítva, és a tanárnak is nagyobb a mozgástere. A Kollégiumi Alapprogram a diák számára előír kötelező foglalkozásokat, úgymint szilencium, csoportfoglalkozás, valamint szabadon választott foglalkozások. A tehetséggondozásra ezek közül a legjobb terep ez utóbbi, mivel a nevelőtanár profilja szerint gazdag kínálatot nyújthat a diák számára érdeklődésének megfelelően. A lelki támogatására azonban ezek közül bármelyik napi tevékenység lehetőséget biztosít.

A tehetség azonosításának kérdése összetett probléma, itt éppen a tanóra lehetőségei hiányoznak, ahol fel lehet ismerni egy-egy tantárgy tanítása során, hogy kinek milyen területen vannak kiemelkedő képességei. Ezért a kollégiumban általában érdeklődés alapján kapcsolódnak be a tanulók egy-egy műhely, szakkör tevékenységébe.

A legnehezebb a hétköznapiakban az, hogy a rejtve maradt tehetséget megtaláljuk, vagyis azokat a diákokat is segítsük érvényesülni, akik korábban nem kaptak lehetőséget akár a szociális helyzetük miatt, akár azok miatt a személyiségvonásaik miatt, amik a kibontakozás lehetőségében hátráltatják..

A kollégiumban nagyrészt középiskolás korú gyerekek laknak, ami azt jelenti, hogy az igazán tehetséges, magasan kiemelkedő képességekkel rendelkező diákokat már „felfedezték”, ha esetleg mégsem, a legtöbb területen gyakorlatilag már késő lenne a fejlesztési folyamatot elkezdeni. A tehetségsegítő nevelő feladata tehát egyrészt az, hogy a már korábban felismert

tehetségnek megkeresse azokat a lehetőségeket, amik segítik a fejlődésben, másrészt hogy a csoportjába tartozó összes diák egyéni képességeit megismerje, felzárkóztatási programba irányítsa, és érdeklődésének megfelelően egyéb programokba, foglalkozásokba bevonja. Ezen kívül – mivel a nevelőtanár általában maga is kötődik valamilyen tehetségterülethez – meg kell találnia azokat a diákokat a kollégiumban, akik becsatlakoztathatók a saját programjába vagy az érdeklődésük, motivációjuk révén, vagy az adott területhez tartozó képességeik révén. Ez utóbbi a legnehezebb feladat, mivel a nevelő a saját csoportjához tartozó diákokkal van szorosabb kapcsolatban, így a többi diák képességeit és érdeklődési területét nem ismeri. Tapasztalatom szerint három útja van a „tehetség” *(itt a képességeket és a motivációt, feladatalkötelezettséget veszem a fogalom alapjául)* azonosításának és a programba való bekapcsolásnak. A legalapvetőbb az adott program több csatornán való meghirdetése. Itt mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a tanulók jelenleg a közösségi oldalakon töltik a legtöbb időt, vagyis a reklámnak ezt a módját semmiképpen nem érdemes kihagyni. A másik lehetőségnél a nevelőtestület nagyfokú együttműködése szükséges. Mivel a nevelőtanárok a saját diákjaik tulajdonságait, képességeit, érdeklődési területeit ismerik, így fontos, hogy a tanulót mindig a neki megfelelő programba irányítsa. Az egyéni- és csoportfoglalkozás biztosítja a diákok megismerésének lehetőségét, az előbbi segítségével az érdeklődést lehet feltérképezni, az utóbbi alkalmat ad számos területen a képességek megnyilvánulására és az önismeret gyakorlására. A harmadik módszert leginkább „véletlennek” lehetne nevezni, ugyanis a tanév folyamán gyakran sikerül még felfedezni néhány tehetséges diákot akkor, ha odafigyelünk a különböző rendezvényeken, vagy akár a mindennapokban. A legtehetségesebb diákokat gyakran ezzel a módszerrel azonosítjuk, ugyanis az első kettőnek mindig van egy kis kötelező jellege, ami miatt a belső motiváció gyengébb lesz.

A tehetségazonosítás másik nagy problémája az ún. szunnyadó tehetség, akinek a teljesítménye nem arányos a képességeivel. Valószínűleg az alulteljesítésnek oka van, szociális problémák, vagy nem megfelelő, nem támogató

családi háttér, esetleg olyan kudarcélmény, ami gátolja a képességeinek kibontakoztatásában. Sajnos, ezek a gyerekek középiskolás korban már gyakran „elvesznek” a tehetséggondozás számára. Ennek megelőzésére a kollégiumnak esetleg szakemberek segítségét igénybe véve kellene olyan kérdőíveket összeállítani, ami képes felderíteni az egyes területeken az átlagot meghaladó képességeket teljesítménytől, tudástól függetlenül.

Ezek alapján elmondható, hogy a tehetséggondozásban a segítségre két területen van szükség. Egyrészt szükség van azoknak a tanulónak a támogatására, akik vagy „rejtőzködők”, bizonytalanok, nem elkötelezettek, vagy kevésbé tehetségesek a társaikhoz képest, valamint fontos a megbízható, lelkes, tehetséges diákok folyamatos ösztönzése, lelki támogatása is. Az utóbbi esetben oda kell figyelni a kiégés jelenségére is, ha nem is a hagyományos értelemben. Az ilyen tanulókra általában jellemző, hogy az iskolában is folyamatos teljesítménykényszerük van, így a tanulás mellett nagy leterheltséget jelent a külön foglalkozásokon is maximálisan teljesíteni. Ezen kívül mind az iskolában, mind a kollégiumban ők azok a diákok, akikre mindenki számít, ha valamilyen eseményen aktív résztvevőre, szervezőre van szükség, így gyakran kerülnek időzavarba, és előfordul, hogy társas kapcsolataik hiányossá válnak, beszűkülnek. A személyes kapcsolatok rovására mehet az is, hogy a diákok nehezen kezelik, ha mindig ugyanannak a személynek jut az elismerés. Ugyanakkor a tehetséges diákot is meg kell tanítani arra, hogy hogyan tudja kamatoztatni közösségben tehetségét és szorgalmát, és az önbizalma miatt ne kerüljön hátrányos helyzetbe a társas kapcsolatokban.

A csoportfoglalkozás a legjobb terepe az önismereti gyakorlatoknak és az interperszonális kapcsolatok kialakításának és erősítésének. A különböző szituációs gyakorlatok lehetőséget adnak arra, hogy a szerepek felcserélődésével átélhessék a tanulók, hogy milyen érzések, gondolatok játszódhatnak le a másikon egy-egy helyzetben, valamint arról is visszajelzést kapnak, hogy a másik milyennek látja őt. Ezért fontos a nevelőtanárnak odafigyelni, hogy egy helyzetben melyik tanulónak milyen

szerepet ad, illetve arra, hogy megfogalmazhassák egy ilyen játék után az ezzel kapcsolatos érzéseiket. Mindez hozzájárul a másik elfogadásához, hiszen megismerik társuk motivációit, reakciójának, cselekvéseinek okait.

A csoportos élmények kiegészítője az egyéni foglalkozás, ami lehet egy olyan egyszerű beszélgetés is, ami nem feltétlenül a diák problémáiról szól, hanem kikapcsolja a mindennapok hajtásából. Ki lehet kérni a véleményét egy őt érdeklő dologgal kapcsolatban, vagy csak hagyjuk, hogy ő alakítsa a beszélgetés témáját. Ez kikölkentheti abból a beszűkült állapotból, amibe belekerülhet, ha több felől nagy igénybevételnek van kitéve.

A lelki segítéshez hozzátartozik - a diákok megismerésében és a velük való közös munkában nagyon fontos - a családdal való együttműködés. Egy-egy tanuló szociális háttérét, motivációját, hiányosságait, reakcióit csak úgy ismerhetjük és érthetjük meg igazán, ha a környezetét, családi háttérét is megismerjük, és bizonyos szinten a szülőket is bevonjuk a velük való foglalkozásba. Ez igénytől függően lehet csak annyi, hogy tájékoztatjuk őket gyermekük képességeiről, fejlődéséről, vagy az elért eredményekről. De ha van rá lehetőség, akár konkrétan is segíthetik a munkánkat azzal, hogy otthon is támogatják gyermeküket a tevékenységében. Ezért fontos, hogy a szülő megkapja a szükséges információkat a kollégium működéséről és arról, hogy gyermekének milyen szerepe van az intézmény életében.

Ugyanilyen szempontból nem elhanyagolható az iskolával való együttműködés fontossága. Az iskolának nagy szerepe lehet a tehetségazonosításban, másrészt fontos, hogy tisztában legyünk a diák esetleges elakadásának okáról, és egyes területeken tehermentesíteni tudjuk őt.

Az országban több tehetséggondozó program is működik, amibe mentorként és diákként is be lehet kapcsolódni, hálózatok épülnek, pályázatokot írnak ki tehetséges diákok, tehetségműhelyek támogatására, úgy gondolom, hogy ezeket párhuzamosan a közvetlen, személyes odafigyelésre és támogatásra nagyon nagy szükség van.

Dr. Barna Viktor: Megújuló nevelőtanári szerepkészlet a tehetségsegítés érdekében

A hagyományos tehetséggondozó tanári szerepfelfogás központjában az a tudás áll, amivel egy pedagógus rendelkezik, és amire fel tud építeni egy konkrét, célirányos kurzust. Ilyen lehet egy éves (többéves) tematikával rendelkező szakkör, egy továbbtanulásra felkészítő foglalkozássorozat. A lényeg, hogy ezekben döntően a „tudásátadás” dominál, emiatt korlátozott hatékonyságú.

A modern kollégiumi tehetségsegítésben meghatározó jelentősége van a komplex személetnek.

Először is el kell vonatkoztatni a klasszikus tudásbázisú megközelítéstől. Ez azt jelenti, hogy a tehetségfejlesztéshez rendelkezésre álló ismeretek mennyisége még a legképzettebb, az adott (tudomány)területtel intenzíven foglalkozó pedagógusok számára is szinte átfoghatatlan. És itt most nem beszélünk arról, hogy ezeknek az ismereteknek a felkutatásában és detektálásában az „alfa generáció” fényévekkel a tanárok előtt járhat.

Problémát jelenthet a „tudás” fogalmának leszűkítő értelmezése is, ami a már említett ismeretek szintjén áll meg. A pedagógiai kutatások mára már egyértelműen igazolták, hogy komplex megközelítésű, a kompetenciafejlesztésre fókuszáló tehetségsegítést kell előtérbe állítanunk, aminek csak az egyik komponense az ismeretek halmaza. Különösen igaz ez a kollégiumokban, ahol a kompetenciákat jóval tágabban (tehát nem kizárólag szaktárgyi vonatkozásokban) kell értelmezni. Olyan kompetenciaterületek kerülhetnek előtérbe, amelyek a pedagógusoknak akár a privát érdeklődési köréhez is kapcsolódhatnak, ezzel kitágítva a kollégium tehetségfejlesztésre irányuló törekvéseit.

A komplex szemlélet másik fontos kérdése, hogy a nevelőtanárok milyen modern szerepkészletet tudnak megjeleníteni a mindennapi gyakorlatukban, kiemelten a tehetséggondozó tevékenységükben.

A legismertebb (vagy legalábbis annak vélt) szerep a **mentor**.

Hagyományos értelemben a mentor szó egy pártfogó, nevelő személyt jelent, aki bölcsességével és tudásával támogatja pártfogoltját a tudás megszerzésében. *(Fejes József Balázs – Kasik László – Kinyó László (2009): Bevezetés a mentorálás kutatásába Iskolakultúra 2009. 5-6. 40-54.)*

A mentor fogalom azonban sokkal differenciáltabb. A mentor spontán módon, a megtervezett mentorálási folyamat részeként személyes példamutatásával identitásmintázatot nyújt a mentorált számára. A mintaadás eredményességét befolyásolja a mentor szakmai tudása, műveltsége, képességei, attitűdje, motivációja és a mentorálthoz fűződő kapcsolata. A mentor konzultánsként ismereteket ad át, tanít, segíti a célokat tisztázni és megkeresni a célokhoz vezető leghatékonyabb módszereket, eszközöket és utakat, valamint támaszt nyújt a felmerülő problémák, nehéz pszichés helyzetek kezelésében. Tanácsadóként képes saját megfigyeléseit, tapasztalatait átadni, tartalmas megbeszéléseket folytatni, a „mit és hogyan kellene csinálni” kérdésekre válaszokat adni. *(KOVÁCS Krisztina (2015): Mentori kompetenciák, szerepek, tevékenységek egy vizsgálat tükrében In: Arató Ferenc (szerk.): Horizontok II. PTE BTK NTI, Pécs 87-100.)*

A csoportos tehetségsegítésnél leginkább alkalmazható szerep a **facilitátor**. „A facilitálás lényege az, hogy a facilitátor képes egy csoportba azt a mintázatot bevinni (struktúra, folyamat, módszer és technika), ami a csoportok belső kommunikációjának a javulását eredményezi”. *(VÁGVÖLGYI Gusztáv: A facilitálás értelme és jelentősége <http://inspi-racio.blogspot.com/2012/11/a-facilitalas-ertelme-es-jelentosege.html> (2018.04.15.)*

A kollégiumi gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a tanár nem egy statikus egységként kezeli a tanulói csoportokat, hanem élő organizmusnak, és ennek a sajátosságait kívánja tudatosítani, megszilárdítani. Saját szerepét inkább a közös tevékenység kiváltása jellemzi, kevésbé az ismeretátadás. Egyesek ezt a hozzáállást „mentális tai chi” elnevezéssel is használják, aminek a lényege, hogy meg kell teremteni a bizalmi légkört, és elérni azt, hogy a negatív energiák ne válhassanak dominánssá, továbbá pozitív energiát „pumpálni” a csoport működésébe, ha az kifulladásra látszik.

Sokak számára meglepő módon tehetségsegítő

tevékenységként definiálhatjuk a *coachingot*. A hagyományos problémamegoldó foglalkozásokon jellemző „megmutatjuk, hogy mi minden lehetnél, és válassz” hozzáállás gyakorlatilag mindkét fél (tanár, tanuló) számára egy passzív szerepet biztosít, míg a **coach-tanár** közös aktivitást generál a tanuló érdekében. A coach nem a tanuló majdani problémáira koncentrálna, hanem arra a kívánatos helyzetre, amit a tanuló el szeretne érni. Együtt veszik számba a célhoz vezető úton addig már bevált cselekvési lehetőségeket és a továbbra is rendelkezésre álló erőforrásokat. A tanár részéről tanúsított megoldásközpontú figyelem azt is elősegíti, hogy a tanulók a beszélgetések folyamán magukat is egyre inkább „szakértőnek” kezdik tartani a saját elképzeléseik megvalósításában, és elkezdnek ehhez mérten viselkedni. *(A coachingról <http://www.solutionsurfers.hu/olvasnivalo/>)*

Végül egy olyan szerepet említhetünk, ami már „beszívárgott” a tehetségsegítés folyamatába. Létező szerveződés a tutorhálózat, ami a MATEHETSZ keretében működik, és kifejezetten a tehetségek felkutatásában és támogatásában játszik meghatározó szerepet.

A **tutor** szó értelmezése a kollégium világában szélesre tárja azoknak a tehetség-kibontakozást támogató szerepelemeknek a tárházát, amivel egy (csoportvezető) nevelőtanárnak rendelkeznie kell: kinyitja a világot, szolgáltatásként nyújtja a tehetségígéretnek számára a sokféle tapasztalatszerzés lehetőségét, olyan tevékenységben való részvételt, ami alapján határozott irányokat vehet az érdeklődésük, illetve abban segíti őket, ami számukra a legkedvezőbbnek mutatkozik. Ebben együtt kell működni a tanulók szüleivel, iskoláival, az érdeklődési körükhöz kapcsolódó egyéb szervezetekkel, civil közösségekkel és felsőoktatási intézményekkel. *(Új lehetőség a tehetséges fiataloknak – új szerep a tehetségfejlesztő szakemberek számára – Interjú Polonkai Máriával, a Tehetségek Magyarországa programnak a MATEHETSZ részéről történő megvalósítása szakmai vezetőjével a tutorprogramról, a tutor szerepéről <http://tehetseg.hu/interjuk/uj-lehetoseg-tehetseges-fiataloknak-uj-szerep-tehetsegfejleszto-szakemberek-szamara> (2018.04.14.)*

A bemutatott szerepek természetesen komoly felkészültséget és tudatosságot is igényelnek, és sok esetben egymást kiegészítő tevékenységekben is realizálódhatnak. A kollégiumi

nevelésbe ágyazott tehetségsegítésben csak akkor érhetünk el komolyabb eredményeket, ha túllépünk a hagyományos szerepkészletünkön, és elsajátítunk – nota bene alkalmazunk – egy vagy több modern szerepet is.

Kelemen Sándor: Matematika - természettudományok - képességfejlesztés - tehetséggondozás

A témával kapcsolatban a magyar oktatásügy két legfontosabb dokumentumából induljunk ki, melyek jogszabályi erővel határozzák meg a hatásukra kifejlődő tevékenységrendszer.

A NAT erőteljesen koncentrálna a matematikai kompetenciák fejlesztésére, de markánsan megjelennek a természettudományok is. A korábbi évtizedek hagyományos természettudományos képzésétől eltérően összevont tantárgy számos képzési formában a biológia, a földrajz és a fizika. A komolyabban érdeklődők tudását az egyes oktatási intézmények meghirdetett speciális képzési formáin mélyítik el.

„Cél, hogy a természettudomány ismeretei és módszerei úgy épüljenek be a diákok gondolkodásába és tevékenységrepertoárjába, hogy előhívhatók legyenek a mindennapi problémák értelmezése és megoldása során. Az átlagosnál elmélyültebb természettudományos érdeklődés felkeltését és a tehetséggondozást a kerettantervekben megjelenő emelt óraszámú tantárgyi programok biztosítják.” (NAT 2012.)

A kulcskompetenciák között csak a matematika jelenik meg.

A műveltségi területek része a matematika mellett az „Ember és természet”, valamint

„Földünk és környezetünk” témakörök.

„Olyan tudást kell építenünk, amely segíti természeti-technikai környezetünk megismerését, és olyan tevékenységre készítet, amely hozzájárul a környezettel való összhang megtalálásához és tartós fenntartásához.” (NAT 2012.)

„A Földünk – környezetünk műveltségi terület megismerteti a tanulókat bolygónk kialakulásával, jellemzőivel, természet- és társadalom-földrajzi adottságaival, a Földet és a földi életet fenntartó nagy rendszerek működésével, a világtájakkal és az ott élő emberek életével, különös tekintettel Magyarországra és az egész Kárpát-medence viszonyaira.” (NAT 2012.)

A KNOAP már sokkal szűkmarkúbban foglalkozik a

természettudományos és matematikai ismeretek, kompetenciák fejlesztésével.

A kollégiumi nevelés feladatai között szerepel a testi és lelki egészségre nevelés, valamint a fenntarthatóságra, környezettudatosságra nevelés, amelyek a természettudományos neveléshez illeszthetők.

A tevékenységszerkezetben a szabadidő eltöltését szolgáló foglalkozások között bukkan fel a természettudományos ismereteket bővítő szakkörök, szakmai foglalkozások, rendezvények, versenyek, vetélkedők szervezésének lehetősége.

A keretprogramok terveiben, a csoportfoglalkozások szintjén, az AJTP hétvégi szervezhető programjaként ismét megtalálhatjuk az említett két témát.

A kollégiumi foglalkozások rendszerében a felzárkóztató, tehetség-kibontakoztató, speciális ismereteket adó felkészítő egyéni vagy csoportos foglalkozások adnak teret a matematikai és természettudományos ismeretek bővítésére, finomítására.

A matematika a Világegyetem leírásának legfontosabb eszköze, jellemzésének alaptudománya. Ennek megfelelően a NAT kiemelten foglalkozik egyes területeinek megismertetésével. Az ezernyi definíció és tétel ismerethalmazának gyötrő prése, mindössze csak egy út a kissé nehezebb a – sokak által nem kedvelt - cél felé. A matematika gondolkodásmódot tanít.

A két dokumentum az emberközpontú világszemléletet tükrözi. Véleményem szerint a markánsan természetközpontú szemléletformálás eredménye magára a természetre is sokkal kedvezőbb hatást gyakorolna. Nem a fenntarthatóságról, sokkal inkább a természetközpontú fejlődésről beszélhetnénk.

E két gondolatmenet alaposabb kifejtése egészen másféle utakra vezetne minket. Fókuszáljunk inkább szűkebb tevékenységi területünkre, a kollégiumra.

A Pécsi Hajnóczy József Kollégium immár negyedszázadnál is hosszabb ideje fogad középiskolás diákokat. A nevelőtestület tagjai közül jelenleg öten is természettudományos végzettségűek (biológia, fizika, matematika).

Intézményünkben a természettudományos tehetséggondozás

Tehetségterületek

komplex gondolat. Elemei a felzárkóztatás, felkészítés és a tényleges tehetséggondozás is.

Ez a fajta tevékenység-halmaz a jelenlegi szabályozási keretek között lehetőséget ad a NEM szűkebb értelemben vett tantárgyi jellegű támogatásra. Tág teret kaphat a komplex természettudományos szemléletmód szerinti megközelítés és ennek kialakítása a diákban.

A „Kompetencia alapú oktatás, egyenlő hozzáférés innovatív intézményekben” című pályázat megvalósító intézményeként az egyes megközelítéseket megfeleltettük a KNOAP szerinti kollégiumi nevelés területeivel.

A változások hatására a 8 műveltségi terület kibővült, így jelenleg 12 nagy témakör található. Az intézményi Pedagógiai Program elemeit ennek megfelelően konvertáltuk.

Különleges bánásmódot igényelnek az SNI-s, BTM-es, de a tehetséges diákok IS! A kollégisták összetételéből (nincs SNI-s és BTM-es diákunk), a kollégium jellemzőiből adódóan (Akkreditált kiemelt tehetségpont, Öko-kollégium) kiemelten koncentrálunk az egyes tehetségek fejlesztésére (Kredenc Tehetségműhely).

A frontális módszer itt nem vezet célra. Megjelenik a tanulói érdeklődés felkeltése, egyes tehetségterületek lokalizálása, az összevont tantárgyi foglalkozások sora.

Számos módszer kínálja magát: a tanulók tevékenykedtetése, produktumok készíttetése.

Ahatékonyságot növeli adott téma megközelítése több tantárgy, többféle foglalkozás szempontrendszer mentén. Például a Csillagász és Matematika szakkörök közös metszéspontjai.

Jövőbeni fejlesztési irány lehet a Helyismereti szakkör ismeretanyagának természettudományos szempontú átdolgozása – a természet és a geometriai formák megjelenése az épített és más kulturális emlékekben.

Ám a nevelői tevékenység egy ponton elér a korlátaihoz. Onnan továbblépni újabb kapcsolódási pontok feltérképezésével és működtetésével lehet.

Természetes módon adódik a belső lehetőségek intézményen belüli feltérképezése és működtetése. Szóba jöhetõ programok:

Gólya Napok, Hajnóczy Napok, Európa Napok, Csillagász szakkör, Fotó szakkör, Filozófia NetCafé, Helytörténeti szakkör, Matematika szakkör, szaktárgyi felzárkóztató és felkészítő foglalkozások, csoportvezetők közti együttműködések. Egyes esetekben komoly múltra tekint vissza az együttműködés, de még számos kiaknázatlan lehetőséggel rendelkezünk. Terjedelmi korlátok szabnak gátat a részletes kifejtésnek.

Az intézményen kívüli természettudományos tartalmú kapcsolódás elsődlegesen a partneriskolák szakmai munkaközösségeit, szaktanárait jelenti. A kollégiumi csoportvezetők velük munkaköri feladataiknál fogva is rendszeresen konzultálnak, közös fejlesztési lehetőségeket fogalmazznak meg.

Napjaink kiemelt témája a végzettség nélküli korai iskolaelhagyás problematikája (ESL). Itt a kollégium és partnerintézményi közti szoros együttműködéssel, kétoldalú információáramlattal kifejezetten jó eredményeket értünk/érhetünk el.

Az egyes alapítványok, társadalmi szervezetek segítségével nem pusztán anyagi lehetőségekhez juthatunk (Csányi Alapítvány, Gyermekünk jövőjéért Alapítvány, Lions Club). Sok éves tapasztalatom szerint tevékenységben, eszközben sokkal szívesebben segítenek/segíthetnek a megkeresett szervezetek, mint anyagiakban.

A működtethető eszközrendszer további részei a helyi és országos hatókörű pályázatok. A közelmúlt egyik ilyen próbálkozása részünkről a Nemzeti Együttműködési Alap kollégiumok számára kiírt pályázata. Sikeres pályázat esetén a hazafias nevelés mellett több részterület természettudományos vonatkozásait mutathatjuk meg a résztvevő gyerekeknek (építészeti geometriai formák, képzőművészeti alkotásokban használt kémiai anyagok, stb.).

Következtetések

A matematikai kompetenciafejlesztés a NAT szerint kiemelt terület.

A természettudományos szemléletmód kialakítása a NAT és a KNOAP fontos része, de bőven hagy lehetőséget az egyéni

nevelői elképzelések megvalósítására.

A kollégiumnak NEM feladata újabb tantárgyi órák tartása. Ehelyett a komplex felzárkóztatás-fejlesztés-tehesség gondozás rendszere áll a nevelés fókuszában.

A kollégiumi nevelő a kollégista diákok számára az egyéni segítségnyújtás és fejlesztés mellett lényegében a tutoráláshoz közel eső, azzal rokon tevékenységet is folytat pedagógia gyakorlatában.

A nevelői gyakorlat egyik igen fontos eleme az intézményen belüli és kívüli kapcsolatrendszer feltérképezése, építése, működtetése és fejlesztése.

A kollégiumi nevelő pedagógiai szakember határokkal, korlátokkal, de szerteágazó kapcsolatrendszerrel, mely átgondoltan igen kiemelkedő eredményekkel kecsegtet.

A 2018 augusztusában napvilágot látott új NAT-tervezet a természettudományos oktatásról az alábbiak szerint vélekedik:

„Az élő és élettelen természet törvényszerűségeinek, az ember környezetre gyakorolt hatásának, a természet alakításából és átalakításából következő helyi és globális problémáknak, valamint a fenntarthatóságnak a kellő mélységű ismerete, az ezekhez kapcsolódó megfelelő tudás mindennapi életben való használhatósága és alkalmazhatósága a természettudományos oktatást a köznevelés egyik kiemelt feladatává teszi.” NAT tervezet 2018.)

Eszerint a természettudományos oktatás továbbra is kiemelt szerepkörben marad. Remélhetőleg az oktató-nevelő munkának és a többszintű együttműködéseknek köszönhetően a gyerekekben is kialakul egy olyan természettudományos-matematikai szemléletmód, mely

Szalainé Kovács Renáta: Tehetséggondozás idegen nyelven

A nyelv egy eszköz. Olyan eszköz, amely segítségével kifejezzük gondolatainkat, átadjuk őket másoknak, és általa képessé válunk mások gondolatainak befogadására. Az ember sajátossága, hogy a nyelv és a gondolkodás szoros kapcsolatban állnak egymással és a sokan képesek több nyelven is gondolkodni. Az idegen nyelvű tehetséggondozás emiatt szorosan összefügg a kognitív képességek fejlesztésével és nem különülhet el az anyanyelvi és kommunikációs képességek fejlesztésétől sem.

Az angol nyelv magasabb szintű kibontakoztatása azonban nem lehet öncélú, mindig valamilyen nagyobb célkitűzés felé kell haladnia a tehetséggondozásnak. A nyelvet, mint eszközt fejlesztem, amely által a tehetség képes kibontakozni.

Az idegen nyelv fejlesztésének fő fókuszában a nyelv használata áll, amelynek alapja a nyelv szerkezetének stabil ismerete, a nyelvtan pontos használata és a kiemelkedő szókinccs. A tehetség azonban nem ezekben rejlik, hanem a nyelv bravúros és kreatív használatában. Ebben képes megmutatkozni az összetett tehetség, amelynek alapját a kognitív és anyanyelvi képességek adják. Az idegen nyelvi tehetség kibontakozhat szépirodalmi tevékenységben, versírásban, kreatív írásban, de kifinomult beszédstílusban vagy akcentus megtanulásában is.

A segítő tanár feladata, hogy kompetenciáinak maximális kihasználásával a tőle telhető legmagasabb szintre hozza a diák tudását, majd képes legyen számára megtalálni a továbbfejlődés lehetőségét, akár úgy is, hogy új mentort keres patronáltjának.

Az angol nyelv ismerete azonban nem csak a nyelvi területen kiemelkedő diákok számára fejlesztendő terület, hiszen a nemzetközi tudományos élet is angol nyelven zajlik. Emiatt a legtöbb tehetségterületen szükség lehet az angol nyelv bizonyos mértékű ismeretére, mert a tudásanyag ezen a csatornán keresztül érhető el.

Az angol nyelvet tanító tanárok feladata az is, hogy a többi diák számára is elérhetővé tegyék a kellő nyelvtani és szókincsbeli tudás megszerzését és fejlesszék a hozzájuk kötődő képességeket. Azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy a tanár a tudás megszerzésében csak segíteni tudja diákjait, a tudás elsajátítása a diák feladata. Ehhez elengedhetetlen a kellő mértékű motiváció, ami az angol nyelv esetében több irányból generálódik.

Elsősorban külső kényszer a kötelező nyelvtanulás vagy a nyelvvizsga letétele, esetleg később a munkavállalás során a nyelv társalgási szintű ismerete. A tudatosabb tanulók azonban hamar megértik, hogy az eltérő anyanyelvű emberek által leginkább használt közvetítő nyelv az angol, ezért ez a nyelv képes kinyitni számukra a világot. Létrejöhet a külföldi barátokkal, ismeretlenekkel a kommunikáció és gondolatcsere, elérhetővé válik az őket érdeklő témákról angolul született forrásanyag és a nyelv megismerésével bővül a világról alkotott képük, komplexebb lesz gondolkodásuk.

Ezen felül az élethosszig tartó önfejlesztés során is gyakorlati haszna van az angol nyelv ismeretének, amelyet érdemes megismertetni a nyelv iránt érdeklődő vagy kiemelkedően tehetséges tanulókkal. A MOOC (Massive Online Open Course) típusú nyitott online kurzusok bárki számára ingyenesen elérhetőek, aki rendelkezik internet kapcsolattal és nyelvtudással. A világ legnevesebb egyetemei (Harvard, Yale, Oxford, Cambridge, Princeton) is indítanak olyan nyílt kurzusokat, amelyeket tandíj befizetése nélkül lehet online felületen elvégezni és a kurzus elvégzése után oklevelet kapnak a résztvevők a kurzus teljesítéséről.

Az idegen nyelvet tanuló diákok motiválására tehát elegendő eszköz áll rendelkezésünkre, amelyeket megfelelően használva fel tudjuk fedezni a nyelvtanítás során a tehetségeket és tehetségigéreteket.

Bolláné Visnyei Csilla: Miképp segíthetjük azokat, akiket semmi nem tántorít el a döntéstől, hogy a képzőművészet rögzös útjára lépjenek?

„Számptalan festő- és kézművesműhely lassú technikai, kulturális és művészi előrelépésére volt szükség ahhoz, hogy eljussunk a Sixtus-kápolnához. De a Sixtus-kápolna mennyezetét mégis csak Michelangelo festette.” Ezt a Carlo Rovelli idézetet, annak első olvasatára ellentmondást sejtető jelentéstartalmát járjuk körül kicsit részletesebben.

A kérdés adott. Miként segíthetjük, hogy egy általunk is rátermettnek vélt titán a helyes útra terelődjön? Ahhoz, hogy ennek a témának meg tudjuk határozni a módszertanát, fontos lépés annak tisztázása, hogy mi az, ami a mai kor emberének a tehetséget jelentheti a képzőművészet terén. Közbevetésként szükséges jelezni, hogy most nem a tehetségazonosítás elméleti jellegű és generalizált definiálását keressük, azt megtették már Termantól kezdve Renzullin, Gagné-n keresztül Czeizelig többen is. A téma specifikuma is más megközelítést kíván.

Pár száz évvel ezelőtt egyértelmű választ adhattunk volna. Képzőművészeti szempontból mindazok szóba jöhettek, akik kitűnő kézügyességgel bírtak, ma úgy mondanánk, a finom motorikájuk magas fejlettséget mutatott. A többi feltétel akkoriban a kézművesműhelyekben elsajátíthatónak bizonyult. A modern művészet tárháza azonban nagymértékben bővült. Olyannyira nyitott, spektruma annyira szélesre nyílt, hogy igen nehéz behatárolni, melyek azok a tehetségfaktorok, amiktől valakiből eredeti alkotó lehet. Szándékosan nem a sikeresség került itt fókuszba, hisz a befutottság nem igazán, és nem minden esetben a jó művész értékmérője, kategóriája. Sokkal inkább a jól menedzseltté (ami természetesen megint egy más irányú kvalitást igényel, és ne is becsüljük le).

Tehát akkor mely adottságokkal legyen jól ellátott egy mai művészpálanánta?

Legyen kézügyessége?

Bánjon ügyesen a ceruzával, ecsettel?

Legyen kreatív, akinek mindenre van ötlete?

Rendelkezzen egyfajta különleges vizuális látásmóddal?

Legyenek víziói?

Lássa másként a világot?

Legyen kicsit „őrült”?

Legyen benne spiritusz?

Nos, valószínűnek látszik, hogy mindezek így együtt már kellő alapot kínálhatnak ahhoz, hogy valaki elérhessen idővel az önkifejezés csúcsára. Ezek nélkül nem lehet eljutni az elvonatkoztatás olyan szintjeire, melyek megteremtik az alkotás lehetőségét a modern művészet számára is. Hisz az alkotóművészetek célja nem más, mint maga az alkotás. Ahogy Olivier Toscani, a híres fotós összegezte: „az alkotáshoz... ki kell fejleszteni egy látásmódot, állandóan gyakorolni azt, hogyan lehet megváltoztatni a szabályokat.”

Ugyanakkor -akárcsak más művészeti ágakban,- mindezek mellett elengedhetetlen a biztos technikai, elméleti támasz.

Feltétlen ide kívánczik azonban egy minduntalan visszatérő, ám gyakran változó kimenetelű polémia. Létezik-e egyáltalán tehetséges gyermek? Vagy elegendő a felnőttek, pedagógusok, szakemberek patronálása ahhoz, hogy valamennyi gyerek tálentummá válhasson, ahogy azt Deborah Eyre professzor a Great Minds and How to Grow Them című tanulmányában állítja. Bátorság, kitartás és kemény munka, azaz „magas minőségű tanulás”. Szerinte ez a titok. Anders Ericsson professzor kutatása is ezt erősíti. Eredményeire hivatkozva kijelenti, 10000 óra gyakorlás teszi a mestert.

Most akkor nézzük, melyek azok a területek, melyeket a fentebb említett kitartó tréninggel a készség szintjére emelhetünk. Amelyek megszerzésével a festészet, szobrászat és a többi társművészeti ág nem tanulható, sajátos adományait kiegészítve, már – ugyan bátortalanul, de – kijelenthetjük: a lehetőség ott lebeg a horizonton. Fontos leszögezni: a kiemelkedő teljesítményhez társuló tulajdonságok bizonyíthatóan taníthatók. Még a kíváncsiság is tanulható!

EI kell sajátíttatnunk a színek törvényszerűségeit, azok szakszerű és bátor használatát. A tónusértékek, a fény-

árnyék jelentőségét, alkalmazását. A forma alakításának opcióit. A téri kifejezési megoldásokat, térlátást, a különféle ábrázolási rendszereket, azok közös jegyeit, vagy épp lényeges különbségeit. A kompozíciós szabályokat. De a magabiztos eszközhasználat is feltétel. Egyidejűleg a kezdeményezőkézséget, egyedi megközelítést is támogatni kell. Meg kell tanulni helyesen látni, érzékelni. (A reneszánsz korában a képzőművészet a természet kutatásának, megismerésének egyik legfontosabb eszköze volt.) Tanítványainknak saját maguknak kell megtalálniuk az idő előrehaladtával a szubjektív vizuális, illetőleg emocionális élményeik megfogalmazására a legmegfelelőbb módszert. Ismerniük kell a különböző műfajokat, azok lehetőségeit. Rendelkezzenek kellően megalapozott vizuális ismeretekkel, az ábrázolóművészetek valamennyi eszközével.

A teljesség igényét nagyvonalúan nem kihasználva is indokolt hangsúlyozni, hogy mindezek elsajátítása fáradhatatlan szorgalmat igényel még azoktól is, akik a felsoroltak valamelyikében jobbak, kiemelkedőbbek másoknál.

Vajon mindenki egyformán rajzol a kezdetektől? Vagy vannak már egészen kis korban is nagy különbségek? Nehéz erre válaszolni. Az a kisgyermek, aki sokat játszik, manipulál, kezével ismerkedve állandóan újabb és újabb mozdulatokat próbálgat, azaz magabiztos a pszichomotoros fejlődése, megteremtheti a rajzoláshoz, festéshez való vonzódás és érzék későbbi lehetőségét. Nyilván, aki „ügyesebben” rajzol, azt sokat dicsérik. Így aztán egyre szívesebben veszi kezébe a ceruzát, festéket, ezáltal pedig egyre jobban kivitelezett „művek” kerülnek ki a keze alól. Az óvodában így már ki is alakul, ki a „jó rajzos”, és ki az, aki inkább másra cseréli a rajzi eszközöket. Az lenne az igazán szerencsés, ha az óvodapedagógus ezt a kialakult helyzetet nem fogadná el statikusnak. Hisz tudjuk jól, hogy maga a rajzolás nem csak szimpla alkotófolyamat, de örömforrás is egyben! Picasso sem véletlenül mondta, hogy „minden gyermek művész. A gond csak az, hogyan maradjon művész felnőttkorában is.”

A folyamat azonban többnyire folytatódik az általános iskolában. Holott itt sem kellene feltétlenül így lennie.

Tehetségterületek

Bizton állítható: mindenki képes arra, hogy megfelelő irányítással eljusson a rajzi tudásnak arra a szintjére, ahonnan a továbblépése már csak azon múlik, képes-e kiszökni a középmezőnyből!

Végezetül pedig ne feledjük a jelenleg uralkodó (noha máig vitatott) idegtudományi és pszichológiai nézet álláspontját: 90 % munka, 10 % tehetség. Ezzel vissza is kanyarodtunk kezdő idézetünkhöz. Konvertáljuk is át ezt a képzőművészetre, és akkor hangozzék ez a következőképp!

E mesterség 90 %-a (is) megtanulható, de (mégis) csupán azon a 10 %-on múlik minden!

Szluka Bernadett: A motiváció kérdése egy kollégiumi műhely munkájában

Intézményünkben hagyományos tehetséggondozó program a Kommunikációs műhely („Kredenc”). Ez a terület sok kisebb részterülettel rendelkezik: megjelenik benne az anyanyelvi, nyelvi kompetencia, a vizuális technikák alkalmazása és művészeti területek is. Fő tevékenysége az újságkészítés, melybe bekapcsolódhatnak „újságírók”, fotósok, „ötletgazdák”, vagy akiket a technikai háttérmunka érdekel. A foglalkozások, szerkesztői munkák mellett számos versenyen, pályázaton veszünk részt. Anyagi lehetőségeinkhez képest igyekszünk munkánkba külső szakembereket is bevonni.

A nyelvi tehetség az összes tehetségterület közül a legkomplikáltabb, mivel a „nyelv nem zárt szimbolikus rendszer, mint a matematika, állandó átalakulásban van, és kultúránként igen eltérő lehet a kiemelkedő nyelvi képesség ismérve.” (Gyarmathy 2006) Megjelenik benne a verbális kommunikációs készség, a kreatív írás, ami a művészi beszédet jellemzi, az idegen nyelv elsajátításának képessége, az olvasás, és az anyanyelvi kompetencia. Gyakran ezek a részterületek külön képességként jelentkeznek, tehát nagyon ritka, hogy valaki minden részterületet illetően kiemelkedő képességekkel rendelkezzen.

A tehetséggondozó műhely munkájába évente átlagosan 10 diák kapcsolódik be, a szakkör nyitott. Viszont jellemzően két-három diák akad köztük, aki igazán tehetségesnek mondható, ha a képességek mellett a motivációt, elhivatottságot, és feladat elkötelezettséget is figyelembe vesszük. Előfordul az is, hogy a diák kiemelkedően jó kommunikációs képességekkel rendelkezik, mégis hiányzik a motiváció és kitartás belőle. Ilyenkor a fő feladat ezeknek a tulajdonságoknak az erősítése, illetve külső eszközökkel való motiválása. Fontos, hogy ezek a külső eszközök, kapcsolódjanak a program tevékenységéhez, ezáltal belső motiváltsághoz vezessenek. Egyik lehetséges mód a beérkező munkák publikálása, vagy pályázatra beküldése, ahonnan külső visszajelzés is érkezhethet a minőséget illetően. De lehetséges valamilyen nagyobb, a témával

kapcsolatos eseményen, táborban való részvétel támogatása. Az ilyen jellegű motiválás lendületet és önbizalmat tud adni a folytatáshoz.

A műhelymunkában a tehetséges tanulónak külön figyelmet kell biztosítani. Hogy szerepe egyensúlyba kerüljön a többiekkel, lényeges hogy a feladatok kiosztásánál mérlegeljük, hogy mi az, amit tényleg csak ő tud megoldani, és mi az, amit nyugodtan rábízzhatunk a többi tanulóra. Mivel az említett műhelyünk tevékenysége összetett, így ez egyszerűbben megoldható feladat, mint azoknál a tehetséggondozó tevékenységeknél, ahol egy tehetségterületre koncentrálnak a fejlesztés. A szerkesztési, tördelési munkákat nem kell rábízni a legjobban fogalmazó tanulóra, valamint a fotózásban sem ugyanaz a diák tehetséges, mint a korrektúrázásban, vagy az interjúkészítésben. Így mindenki fontosnak érezheti magát az alkotás folyamatában, és nem lesz egyik diák sem sokkal leterheltebb a másikhoz képest.

A műhely a képességek fejlesztése mellett sokat segíthet a középiskolás diákok személyiségfejlődésében is. Szabadidejüket hasznos tevékenységgel töltik el. Mivel a bekapcsolódás önkéntes, így olyan dologgal foglalkoznak, ami érdekes számunkra, amit szívesen csinálnak. Önbizalmuk, lelkesedésük, motivációjuk szempontjából lényeges, hogy ebben az esetben konkrét, kézzelfogható produktuma van tevékenységüknek, – az újság – sok visszajelzés érkezik munkájuk eredményéről, kevés kudarc-, és sok sikerélményük van. Ezen kívül megtanulnak csapatban dolgozni, odafigyelni egymás elképzeléseire, ötleteire. Képesek lesznek a határidők tiszteletben tartására, hiszen az újságkészítés hosszú folyamat, egymásra épülő tevékenységek sorozata, ahol ha egy rábízott feladatot valaki nem teljesít időben, a következő ember nem tud továbblépni. Megtanítja őket arra, hogy nyitott szemmel járjanak a világban, észrevegyék a fontosat, érdekeset, szépet, és képessé válnak az ismeretek rendszerezésére, a lényegkiemelésre. Mindenekelőtt pedig a helyes kommunikációs technikák elsajátítása a mindennapi életben nagy segítségére lehet a diákoknak, akár a konfliktusok kezelésénél, vizsgáknál, vagy később a munkavállalás során.

Mátrai Géza: Érvelélméleti sci-fi
(drámaian rövid, vígjátéki jellegű, dialogikus
gondolatkísérlet)

Képzeljük el a következő szituációt!

A távoli (és/vagy távolodó!?) jövőben, egy szintén távoli (és határozottan távolodó, mert hát a fizika ilyen) galaktikus rendszerben, valamelyik parányi bolygó egyik városkájában két jó barát – akik értelmes, humanoid lények – beszélgetnek egy kávézóban.

Nevezzük őket A-nak és B-nek, amiről beszélgetnek azt pedig C-nek. Ez utóbbit egy közelebbről meg nem nevezett narrátor fogja közvetíteni a Kedves Olvasó számára. Jelzem, hogy a narrátor nem azonos a szerzővel, már csak a fikciós narráció szabályai szerint sem. A gondolatkísérlet célja, hogy előbb-utóbb eljussunk A-ból, B-n keresztül, C-be. Lássuk a sztorit!

A: Az ismerőseimmel sokat beszélgetünk kultúráról, tudományról, irodalomról; és minden másról. Legtöbbször nagyon érdekesek és tanulságosak ezek az elmélkedések, de nem mindig feszültségmentesek. Sajnos sokszor nem derül ki, vagy nem egyértelmű, hogy ez miért van így.

B: Magam is sokszor tapasztalok hasonlót, ám talán érdemes lenne végiggondolni az okokat.

[C: Lásd a racionális vita néhány fontosabb szabályát a későbbiekben!]

A: Hogyan?

B: Elképzelhetőnek tartanám, hogy az interneten és a könyvtárakban jelenleg is hozzáférhető információkat kiindulópontként használva, valamilyen szisztéma szerint magukra a vitatkozó beszélgetések jellemzőire koncentrálnánk. Közelebbről pedig az ún. racionális vitára összpontosítva olyan fogalomelemző kutatásokat is végezzünk, ami összekapcsolja az érveléstechnikai könyvek tudásanyagát, átfogóbb érvelélméleti munkákkal. Azután ezek összevethetők lennének, nem mellékesen, a kognitív nyelvészet és a pszichológia eredményeivel.

A: Köszí. Csak „ennyi”? Na meg, mikor, hogyan, minek? És a többi...

B: Igaz, bár mintha te vetted volna fel magát a problémát. Ennek ellenére, pontosítsunk: teljesen igazad van abban, hogy ez a probléma csak akkor és annak számára igazán érdekes, akinek, és amikor ez megkerülhetetlen problémának látszik.

[C: Picike kitérőként, hadd szúrjam közbe, hogy ez nagyon-nagyon hasonló helyzet ahhoz, amit a szociálpszichológiai szakirodalomban, az ún. szerepelméletben, szerepkonfliktusnak neveznek. Ami mindig belső élményként jelentkezik, függetlenül attól, hogy a külső „szerepküldők”, akik a társadalmi tagozódás különböző szintjein elhelyezkedő intézmények előre kijelölt, bevett normáinak képviselőiként fellépve esetleg egymásnak ellentmondó elvárásokkal élnek az egyénnel szemben; vagy az adott személy belül érzi úgy, hogy személyisége integritása érdekében szerepmódosításra van szüksége önmaga és a környezete jólléte érdekében.]

B: A probléma forrása ugyanis lehet egyfelől az értelmes-racionális viták hiánya, másfelől a nem megfelelően végig gondolt, és világossá tett fogalmi háttere.

[C: Lásd az előfeltevések „elhallgatott” voltáról később!]

A: Hát akkor, ugorjunk neki, gondoljuk végig!

B: Oké!

[C: Kedves ismerőseink A és B, a következőkben komolyabb elemző beszélgetésbe csapnak át, ami a szokásos köznapi életben nehezen elképzelhető, ezért ritka is, mint a fehér holló.]

A: Mivel kezdjük?

B: Azzal, hogy a racionális vita első feltétele, hogy legyen olyan értelmes állítás (tézis), amiről érdemes vitatkozni.

A: Értem. Mit állítsunk?

B: Azért, hogy a témánál maradjunk, a következő állítást javaslom: „A racionális vita nem egy módszer a sok közül, hanem bizonyos értelemben mind az egyes ember, mind pedig közösségei számára a jövőt eldöntő szükséglet.”

A: Hát, ez egy kicsit hosszú tézis, és nem túlzó is egyben?

B: A kérdéssel egyenesen a dolgok közepébe ugrottunk, közelebről a fogalomelemzés bugyraiba. Hiszen a szükséglet éppen attól szükséglet, hogy „döntő” jelentőségű, vagyis megkerülhetetlen, elkerülhetetlen valaminek a szempontjából. Nem pedig pusztán lehetséges. Persze a köznapi nyelvhasználatunk, ahogyan én is használtam a jövőt „eldöntő szükséglet” kifejezést, mindig hordoz magában pontatlanságokat, fölösleges ismétléseket, kétértelműségeket és homályosságokat. Ez volt az egyik legfőbb oka annak, hogy az utóbbi, körülbelül száz évben fokról-fokra finomodva kifejlesztették a nyelvvel és logikával foglalkozók a formális logikát, ami képes kiküszöbölni a természetes nyelvek kifejezéseinek többértelműségeit.

A: Ugye, azért nem fogunk ebbe az irányba elmenni?

B: Persze, hogy nem. Csak megemlítettem, mint az egyik fogalomponosító lehetőséget.

A: Akkor jó, mert elkezdett leverni a víz.

[C: Ahogy, gondolom, a Kedves Olvasót is!? Már most jelezném, hogy bár lesznek hasonló fogalmi ijesztgetések, de sosem fogunk eljutni a „tettlegességig”, legalábbis nem ezeken az oldalakon.]

A: Akkor, végül is, mi van a racionális vita jellemzőivel?

B: A legfőbb jellemzőjének azt gondolom, hogy – mivel tematikájában nem lehet előre meghatározni, behatárolni, hogy a tényleges, értelmes eszmecseréket miről folytassák (még csak az kellene!), ezért inkább – formai és racionális-etikai-normatív oldalról érdemes az együttgondolkodás szabályait kialakítani. Ám ezen csak és kizárólag, mint kiinduló, elég tág formai keretet szabad érteni; és semmiképpen sem előre gyártottan és mereven értelmezett fogalmi kereteket.

A: Melyek lennének a racionális-etikai-normatív oldal szabályai?

B: A legfontosabb az, hogy valaki képviselje a vita előkészítő szakaszában közösen elfogadott, kiinduló állítást, vagyis hajlandó legyen érvelni mellette. Vállalja, hogy az adott vitahelyzetben protagonistaként érveket dolgoz ki.

[C: Hoppá, az egyik fogalmi „ijesztgetés”.]

A: És ugyan kivel fog vitatkozni?

B: Nagyon jó, és egyben súlyos kérdés; hiszen sokszor éppen az a probléma, hogy a „túloldalról” hiányzik a racionálisan érvelő ellenfél, az antagonista.

[C: Már meg sem ijedünk. Igaz? Remélem.]

A: Na, hát ez ismerős nekem is. Mindig akad valaki, aki úgy próbál belekötni a mondókámba, hogy valójában nem érvel. Ezt nem nevezném racionális vitának.

B: Teljes joggal. Ugyanis a következő fontos előfeltétel, a „szimmetria-követelmény”; ami azt jelenti, hogy mindkét fél köteles egyenlő mértékben – lehetőleg minőségi és mennyiségi mutatók szerint egyaránt megfelelő – erőfeszítéseket tenni a világosan kifejtett, mások számára is érthető (nem kell, hogy elfogadja, csak értse!) érvek felsorakoztatására.

A: Nagyon jó! Megvilágosodtam.

[C: A itt most nem ironizál, hanem szerintem valami fontosat fog mondani. Bár ki tudja?]

B: Hú, de örülök. Avass be, kérlek!

[C: B sem ironizál, hanem őszintén örül, hiszen kíváncsi barátja véleményére, már csak azért is, mert tudni szeretné, nem értették-e félre.]

A: Arra gondolok, hogy amit az előbb mondtál, az jól megvilágítja a kiinduló problémánkat, egyben valamilyen megoldási irányt is jelez.

B: Éspedig?

A: Abból indultunk ki, hogy a feszültségterhes beszélgetések mindennapos tapasztalataink; most pedig kiderült, hogy ezek hátterét, így vagy úgy, de bizonyos aszimmetriák alkotják. Az ilyen beszélgetésekben csak az egyik fél hajlandó és/vagy képes racionális érvekkel élni; míg a másik érzelmeiktől fűtötten kinyilatkoztat, vagy közönyösen és lakonikus rövidséggel éppen hogy válaszol(gat).

B: Szerintem is, ebbe az irányba tovább haladva kellene „megkapargatni” a problémát.

A: Sőt, most jut eszembe – és bocsánat, hogy közbevágok – egy szerencsére nem mindennapos, de hosszabb távokra is

kiható (egyéne válogatja!) jelenség az, amikor sem az érzelmi fűtöttségről, sem pedig a józan racionalitásról nincsen szó, csupán a bürokratikus- avagy az intézményesített alakított „illogikáról”.

B: Ez egy harmadik típusú találkozás a nem-rationális vitával, de feltétlenül idetartozik.

[C: A Kedves Olvasó szemöldöke összeugrik, görcsbe rándul; vagy ellenkezőleg és megengedően kisimul a régről ismert alkalmazotti alaptapasztalat említése hallatán. Bocsánat, olvastán!]

B: Ám, emelkedjünk fölül! Ha a lehető legrövidebben és igazán lényegre törően próbálnám megfogalmazni a racionális vita alapvetését, akkor se tehetnék másként, minthogy elismétlem: Emelkedjünk fölül!

A: Jó, jó! De hogyan, és hová?

[C: A párbeszéd csúcspontja felé közelítő, tétova lépéseket tesznek bátor hőseink, A és B.]

B: Hm,...igen. Ez egy újabb nehéz kérdés, és rossz hírem van: nincs általános válasz; csak egyéni, személyre szabott megoldások vannak.

A: Megint csak, köszü. Még egy ilyen mondat (állítás, propozíció, vagy akármi!), és ugyanolyan feszültségteli leszek, mint a köznapi veszekedős vitáknál.

B: Ami bizonyos érzelmi fűtöttségeket illet, az nemhogy káros, hanem akár hasznos is lehet, ha annak háttérében őszinte érdeklődésből fakadó szenvedély áll. Ezáltal is fokozván az agy oxigénellátását, az ily módon segít(het)i az intellektuális erőfeszítéseket termőre fordítani.

A: Ó, mily választékosság és kellem a kifejezésben!

[C: Némi jótékony, és barátok között megengedett, feszültség persze tapintható a felek között; ám jegyezzük meg, tiszteletteljes szerénységgel, hogy ahol ilyen nincs, ott vagy unalmas, vagy csak érdektelen, illetve mindkettőt vegyítő mellébeszélés folyik.]

B: Felülemelkedni, véleményem szerint, a következő kritériumok mentén lehetséges: 1. a személyeskedés kiküszöbölésére törekedvén, magát a problémát helyezzük

a beszélgetések, értsd racionális viták középpontjába, éppen ezzel emeljük fel egy általánosítható értelem felé; 2. törekedjünk szemléletünkben is egy olyan „meta-” szintre, ahonnan rálátunk, általában is magukra a problémákra, valamint mindenkori saját helyzetünkre. Ezt a metaszintet (metakognitív szintet!) biztosíthatja a tudományelmélet, egy tudományos világkép esetében; és egyéb átfogó hitek, meggyőződések más eset(ek)ben.

A: Érteni vélem, de a részletekbe is belemehetnénk?

B: Sajnálom, de itt és most ez nem lesz lehetséges, ugyanis alig fél óra múlva a város másik felébe kell érnem, érvelésemelvet órám lesz a diákjaimmal. Köszönöm a kávé, legközelebb én fizetek (meg azért, amit mondtam)!

A: Szia, jó tanítást! Én pedig még elücsörgök itt egy ideig, és belefogok a részleteket továbbgondolásába. Ja, meg olvasnom is kellene némi érvelésemelvetet és kognitív nyelvészetet, ezeket megbeszélhetnénk később!

B: Úgy legyen!

[C: Kedves Olvasó! Úgy legyen!]

